

УДК 351.746.1

Сергій Олександрович Кащелян

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ПРИКОРДОННІЙ СФЕРІ

Постановка проблеми

Державний кордон – не тільки лінія на географічній карті, але й геополітичний простір, в якому відбувається взаємодія з іншими державами і народами. Тому від того, наскільки ефективно він буде використаний, залежить роль і місце країни в світовому співтоваристві. Для створення і підтримки необхідного рівня захищеності об'єктів безпеки в країні розробляється система правових норм, які регулюють відносини у сфері безпеки, визначаються основні напрями діяльності органів державної влади та управління в даній області, формуються органи забезпечення безпеки і механізм контролю і нагляду за їх діяльністю.

Метою забезпечення національної безпеки є оптимальний її стан, який передбачає підтримання певного балансу між негативним впливом на її об'єкт і його здатністю подолати цей вплив або власними ресурсами, або за допомогою відповідних механізмів як спеціальних органів. Цей стан забезпечується системою як загальних об'єктивних і суб'єктивних умов (економічних, політичних, соціальних), так і спеціальних юридичних умов, засобів і процедур, які у своїй сукупності сприяють її забезпеченню [14].

Забезпечення безпеки досягається комплексом заходів, які проводяться в політичній, економічній, соціальній та інших сферах державної діяльності. У тому числі зовнішньополітичні заходи: пошук шляхів послаблення суперечностей, загострення яких може привести до погіршення військово-політичної обстановки і зростання ступеня військової небезпеки; налагодження та зміцнення дружніх зв'язків з метою придбання союзників і торговельних партнерів; локалізація конфліктів політичними методами. До внутрішньополітичних заходів належать: упровадження законів і рішень уряду з питань оборони, підготовки населення, економіки, території у військовому відношенні; з питань правопорядку, відповідальності за правопорушення; здійснення і контролю над проведеними заходами. Безпосереднє забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави покладається на створювану для цих цілей систему безпеки. Необхідність забезпечення національної безпеки України (НБУ) у прикордонній сфері обумовлена існуванням системи загроз на державному кордоні і

прикордонних територіях. У цю систему загроз включені: збройні та інші конфлікти в прикордонних регіонах суміжних країн; діяльність організованої злочинності, зайнятої в сферах наркобізнесу, товарної контрабанди, розкрадання національних багатств; міграційні потоки осіб у пошуках кращих умов життя в інших державах, або у пошуку притулку в Україні або тих, які намагаються через її територію виїхати в треті країни. Для вирішення завдань НБУ у прикордонній сфері формується і функціонує система її забезпечення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Сучасні підходи до забезпечення національної безпеки України, у тому числі, у прикордонній сфері, досліджувалися в роботах Богдановича В. Ю. [1], Горбуліна В. П. [2], Кириленко В.А. [3], Литвина М.М. [4], Ліпкана В.А. [5], Назаренка В.О. [6], Нижника Н.Р. [7], Олексієнка Б. М. [8], Серватюка В.М. [11], Ставицького О. М. [12], Шишоліна П.А. [13]. У свою чергу, серед наукових праць відсутні науково-теоретичні розробки, присвячені визначенню основних напрямків та завдань вдосконалення системи забезпечення системи національної безпеки України у прикордонній сфері.

У межах органів державного управління національною безпекою можна виділити окремо ті органи, забезпечення національної безпеки для яких є прямим обов'язком (органі спеціальної компетенції), і ті, які здійснюють дану функцію опосередковано (органі загальної компетенції). У свою чергу, серед органів спеціальної компетенції виділимо ті, які мають спеціальну компетенцію, зокрема наділені правом застосування сили [5].

Одразу ж зауважимо, що свого часу як у Концепції національної безпеки [9], так і у нинішньому Законі України «Про основи національної безпеки України» вживався термін «воєнна організація держави». Згідно з Концепцією Національної безпеки воєнна організація держави включала в себе Збройні Сили України, Службу безпеки України, внутрішні війська, органи і підрозділи Міністерства внутрішніх справ України, Прикордонні війська України, військові підрозділи Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у

справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, інші військові формування, утворені відповідно до Конституції України, які мали забезпечити оборону України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності її кордонів; протидію зовнішнім і внутрішнім загрозам воєнного характеру; боротися з організованою злочинністю; забезпечувати захист населення в разі катастроф, стихійних лих, небезпечних соціальних конфліктів, епідемій тощо.

Водночас у нинішньому Законі України «Про основи національної безпеки України», окрім воєнної організації держави, серед суб'єктів забезпечення національної безпеки окремо виділені правоохоронні органи. Тому, відповідно до ст. 1 даного закону воєнна організація — сукупність органів державної влади, військових формувань, утворених відповідно до законів України, діяльність яких передуває під демократичним цивільним контролем з боку суспільства і безпосередньо спрямована на захист національних інтересів України від зовнішніх загроз, а правоохоронні органи — органи державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій [10].

Метою статті є: визначення основних напрямків та завдань вдосконалення системи забезпечення системи національної безпеки України у прикордонній сфері на ділянці відповідальності регіонального управління Державної прикордонної служби.

Виклад основного матеріалу

Основними функціями системи забезпечення безпеки є: виявлення та прогнозування загроз та ризиків життєво важливим інтересам об'єктів безпеки, здійснення комплексу оперативних та довготривалих заходів щодо їх попередження і нейтралізації; створення і підтримка в готовності сил та засобів забезпечення безпеки; управління силами і засобами забезпечення безпеки в повсякденних умовах і при надзвичайних ситуаціях; здійснення системи заходів по відновленню нормального функціонування об'єктів безпеки в регіонах, постраждалих в результаті виникнення надзвичайної ситуації.

Сили і засоби забезпечення безпеки створюються і розвиваються у відповідності з рішеннями Верховної Ради України, указами Президента України, концепціями та державними програмами забезпечення безпеки.

У ході дослідження НБУ у прикордонній сфері були виявлені основні напрями її вдосконалення на ділянці відповідальності Регіонального управління Державної прикордонної служби України, а саме:

розробка і впровадження нових форм і способів оперативно-службової діяльності органів та підрозділів охорони державного кордону, інших правоохоронних органів, дій органів державної влади та місцевого самоврядування, які прямо або опосередковано беруть участь у охороні та захисті

державного кордону;

вдосконалення методів оперативної діяльності в інтересах своєчасного розкриття, прогнозування та класифікації загроз та ризиків НБУ у прикордонній сфері та прийняття адекватних заходів щодо їх нейтралізації;

підвищення ефективності координації та взаємодії зі структурними підрозділами органів виконавчої влади на регіональному та місцевому рівнях;

розвиток механізмів взаємодії з органами прикордонної охорони суміжних країн в цілях боротьби з міжнародними злочинними угрупованнями, охорони природних ресурсів, екологічної безпеки у прикордонному просторі України.

Видіlimо і розглянемо призначення, мету і основні завдання НБУ у прикордонній сфері. Оцінка загроз безпеці України, просторових рамок забезпечення НБУ у прикордонній сфері, дозволяє встановити її призначення та системи забезпечення, яке може полягати у:

збереженні та відстоюванні територіальної цілісності та суверенітету держави;

захисті життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз в прикордонному просторі України;

недопущенні противправної зміни проходження державного кордону на місцевості, реалізації принципу непорушності державних кордонів та інших норм міжнародного права, які сприяють миру, підтримці та розвитку добросусідських відносин на кордоні та у прикордонні;

забезпечення дотримання юридичними та фізичними особами режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон.

У кінцевому рахунку, безпека призначена для забезпечення міжнародної та суспільної стабільності, створення сприятливих передумов до зміщення та підвищення добробуту громадян і країни в цілому, її сталої і прогресивного розвитку, а також до взаємовигідного міждержавного співробітництва. Виходячи з призначення, головною метою прикордонної безпеки слід вважати — зміщення суверенітету і територіальної цілісності України, стабільності обстановки на державному кордоні та у прикордонному просторі, будівництво адекватної існуючим і потенційним загрозам системи забезпечення НБУ у прикордонній сфері, створення сприятливих умов у прикордонній сфері для реалізації життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави. В інтересах досягнення вищевказаної мети основними завданнями НБУ у прикордонній сфері та системи її забезпечення доцільно визначити:

моніторинг розвитку обстановки в прикордонному просторі, виявлення та прогнозування напрямків розвитку факторів, небезпек і загроз безпеці України в прикордонній сфері з виробленням пропозицій щодо їх

запобігання, локалізації та нейтралізації;

підтримання миру, стабільності та добросусідських відносин на державному кордоні з суміжними країнами;

міжнародно-договірне оформлення державного кордону та його захист заходами прикордонно-представницької діяльності;

розвиток міжнародного співробітництва з прикордонних питань;

облаштування державного кордону і розвиток прикордонної інфраструктури;

розвиток основних систем охорони та захисту державного кордону, а також підвищення ефективності прикордонного контролю в пунктах пропуску;

удосконалення забезпечення безпеки в повітряному і морському прикордонних просторах;

військове прикриття державного кордону Збройними Силами України та оптимізація можливостей органів та підрозділів ДПСУ;

зміцнення економічної, політичної, міжнаціональної стабільності та правопорядку на прикордонних територіях.

Крім специфічних прикордонних заходів, НБУ у прикордонній сфері забезпечується і іншими ефективними заходами, які узгоджено робляться в політичній, економічній, соціальній, воєнній, інформаційно-ідеологічній та інших сферах суспільного життя. Це визначає деякі складності її цілісного розуміння та виділення місця прикордонної безпеки в загальній системі національної безпеки країни.

Накопичений досвід охорони і захисту державного кордону свідчить: система забезпечення НБУ у прикордонній сфері інтегрує можливості повноважних державних, громадських структур та громадян, що діють у прикордонному просторі при координуючої ролі ДПСУ. В організаційно-структурному плані дана система являє собою сукупність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, організацій і громадян, а також наявних в їх розпорядженні сил і засобів, об'єднаних єдиною державною прикордонною політикою, загальними інтересами, цілями, функціями, діями щодо охорони і захисту державного кордону і прикордонної території від загроз та ризиків

національній безпеці. Концептуальна модель вдосконалення її структури і складу передбачає виділення чотирьох основних рівнів забезпечення прикордонної безпеки країни, кожен з яких представлений необхідними органами, силами і засобами: державний (органами державної влади, насамперед, виконавчої її гілки); регіональний (органами влади прикордонних областей); місцевий (органами місцевого управління, підприємствами, установами); суспільний (громадськими об'єднаннями та організаціями, громадянами України).

Висновки

Система забезпечення НБУ у прикордонній сфері знаходиться на стадії свого становлення і потребує пильної уваги з боку керівництва країни, всіх зацікавлених державних та громадських структур. Значних зусиль уже сьогодні вимагає налагодження механізму управління процесом функціонування даної системи. Дієвість системи забезпечення НБУ у прикордонній сфері багато в чому залежить від правильності визначення відповідного механізму її функціонування, обґрутованості і своєчасності заходів щодо його вдосконалення. Під механізмом функціонування системи забезпечення НБУ у прикордонній сфері слід розуміти сукупність застосовуваних форм і способів діяльності, які забезпечують успішну реалізацію визначених функцій і цілей політико-правових основ, фінансово-економічних, матеріально-технічних, інформаційних та інших засобів і ресурсів. Назріла потреба у вдосконаленні політичних основ формування, розвитку та функціонування системи забезпечення НБУ у прикордонній сфері, підготовці та прийнятті пакета нормативних актів, що забезпечують системне регулювання всіх сторін і аспектів цієї діяльності. Забезпечення НБУ у прикордонній сфері в силу унікальності її геополітичного становища має пріоритетний характер і вимагає принципово нових підходів. Пішли в минуле часи, коли безпека кордону ототожнювалася з «залізною завісою» і переважно військовими діями. На зміну відгородженості від «ворожого» світу приходить відкритість цивілізованих форм спілкування, рівноправного міжнародного економічного, військово-політичного та іншого співробітництва.

Література

- 1. Богданович, В. Ю.** Методологические основы системных исследований проблем военной безопасности государства / В. Ю. Богданович, А. Я. Маначинский. – К., 2001. – 172 с.
- 2. Горбулін, В. П.** Методологічні засади розробки стратегії національної безпеки України : [електронний ресурс] / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. – Режим доступу : <http://www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama>. – Заголовок з екрану.
- 3. Кириленко, В. А.** Загрози національної безпеки держави в прикордонній сфері та їх інформаційні ознаки / Кириленко В. А., Городнов В. П., Карагаєв Р. Г. // Зб. наук. пр. № 43. Ч. II / гол. ред. Балашов В. О. – Хмельницький : Вид-во Нац. академії ДПСУ, 2008. – С. 6–16.
- 4. Литвин М.М.** Методологічні основи реформування системи охорони державного кордону України / М. М. Литвин. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2010.
- 5 Ліпкан, В. А.** Національна безпека України : навчальний посібник / В. А. Ліпкан. – К. : КНТ, 2009. – 576 с.
- 6. Назаренко В.О.** Методологічні основи дослідження національної безпеки України в прикордонній сфері / В.О. Назаренко, В.М. Серватюк, О.М. Ставицький // Труди університету: зб. наук. пр. / Національний університет оборони України. – № 7(106), – К. : 2011. – С. 22–30.
- 7. Нижник Н.Р.** Національна безпека України (методологічні аспекти, стан, тенденції розвитку):

Навчальний посібник / Н.Р.Нижник, Г.П.Ситник, В.Т. Білоус / за заг. ред.. П.В. Мельника, - Ірпінь, 2000. – 304 с. 8. **Олексієнко, Б. М.** Управління системою прикордонного контролю (досвід зарубіжних країн) / Б. М. Олексієнко, О. М. Ставицький, К. В. Мостова // Актуальні питання прикордонної безпеки. Сучасний стан та перспективи розвитку. – 2011. – № 1. – С. 47 – 53. 9. **Про Концепцію** (основи державної політики) національної безпеки України : постанова Верховної Ради України від 16 січ. 1997 р. № 3/97 // Відомості Верховної Ради України. 1997. - № 10. 10. **Про основи** національної безпеки України. Закон України: [електронний ресурс] - Режим доступу: // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> – Офіційний сайт Верховної Ради України. 11. **Серватюк, В. М.** Основні підходи до оцінки регіональної стабільності у прикордонному просторі / Василь Миколайович Серватюк // Зб. наук. пр. № 12. Ч. II. / гол. ред.

Определены основные направления совершенствования системы обеспечения пограничной безопасности, как составной части национальной безопасности на участке ответственности Регионального управления Государственной пограничной службы. Рассмотрены назначение, цель и основные задачи национальной безопасности в пограничной сфере.

Ключевые слова: национальная безопасность, пограничный пространство, охрана государственной границы.

Балашов В. О. – Хмельницький: Вид-во Нац. Академії ПВУ, 2000. – С. 28–36. 12. **Ставицький О.М.** Концептуальні підходи до моделювання основних процесів охорони державного кордону на шляхах міжнародного сполучення / В.О. Назаренко, О.М. Ставицький, А.В. Віхнюк // Збірник наукових праць № 56. Серія військові та технічні науки / Державна прикордонна служба України, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2011. – С. 11–15. 13. **Шишолін П. А.** Інноваційні підходи до охорони державного кордону в сучасних умовах / П. А. Шишолін // Актуальні питання прикордонної безпеки. Сучасний стан та перспективи розвитку. – 2011. – № 2. – С. 16 – 22. 14. **Чуйко З.** Питання конституційних засад національної безпеки в Україні / З. Чуйко // Вісник Академії правових наук України. - 2008. - № 3 (54). - С 137-139., с 137

The basic directions of improvement of border security as part of national security in the area of responsibility of the Regional Directorate of the State Border Service have been determined. Considered destination, purpose and main objectives of national security in the border area

Key words: national security, border area, border protection